

Mikel Lasa

**EUSKAL HERRIKO IRAKASKUNTZA
ELEBIDUNA ANTOLATZEKO
OINHARRIZKO IDEIA BATZU**

Iraun ala hil izan da luzaroan ikastolen arazorik larriena. Lau aldetik problemak: ekonomiazkoak, politikazkoak, hezkuntzazkoak, bizkuntzazkoak, eta beste asko.

Hauetako gehienak bideratzen hasiak dira.

Denen artean larrienetakoa irakaskuntza elebidunaren ereduarena dateke gaur. Gaur arterainoko ikastolak ezin izan du alderdi hori bebarrezko arretaz zaindu. Ezin da, ordea, ikastola mogimenduko lehen aldiko eredu gehiago luzatu. Gaur arte iraun duen eredu hori, izan ere, gehienbat haur euskaldunaren gain pentsaturikoa da. Baina ingurune sozio-linguistikoa bestelakoa da. Gehiago dena: oraingo datuak eskuetan, gaur bertan, ikastolako haur gehienek lehen bizkuntza ez da euskara, baizik eta erdara.

Horrela bada, gure egiazko egoerari eta momentuari hurbildik egokitzen zaion alternatiba bat aurkeztea biziki premia da. Alternatiba horren funtsezko zenbait ideia azaltzen saiatzen da Mikel Lasa.

aurkibidea

- I.— Mackey-ren hezkuntza elebidunaren tipologia
- II.— Ikastoletan jarraitzen diren tipo elebidunak Mackey-ren tipologiaren argitan
 - a) Helburu aitortuen maila
 - b) Praxiaren maila
 - d) Gure egoeraren kritika
- III.— Euskal Herriko irakaskuntza elebidunerako proposatzen ditugun eredu desberdinak
- IV.— Ondorio gisa zenbait gogoeta

I. — Mackey-ren hezkuntza elebidunaren tipologia

1972an Aostan ospatu zen *Hezkuntza Elebidunaren Nazioarteko Elkarrizketa*-n hezkuntza elebidunaren tipologia bat auzkertzutuzuen Mackey-k.

Azken finean, eskola elebidun baten aukera, aukera politiko bat da, hitzaren bi zentzutuan:

1. Zentzu ideologikoan.
2. Zentzu teknikoan: alternatiba edo ahalbide multzo baten artean, hautaketa bat egiten dugu, momentuko egoera eta eskuartearen ditugun baliakizunak kontutan harturik.

Bi aukerok maila desberdinetan dihardute: aukera ideologikoa estrategien mailari dagokio, eta aukera teknikoa taktiken mailari. Ba dirudi, beraz, determinatzailea lehenengoa dela eta bigarrena honen ondorio soila dela. Hala eta guztiz ere, ba dago bien arteko interakzio bat, ezin ahantzi duguna.

Guri, hizkuntzarekiko aukera ideologikoa inplizitoki onhartu ondoren, zera interesatzen zaigu gehien: alternatiba guztien berri ematea zehatz eta objetiboki eta horietarik, momentuari eta gure egoerari hobekien datxezkonak, proposatzea.

Horretarako, oso interesgarria gerta dakiguke Mackey-k definituriko tipologia. Tipologia hau, kriterio objetibo, aztergarri eta zenbagarritan oinarrituriko variable batzuren bitartez eraiki zuen. Variableak, hauek dira:

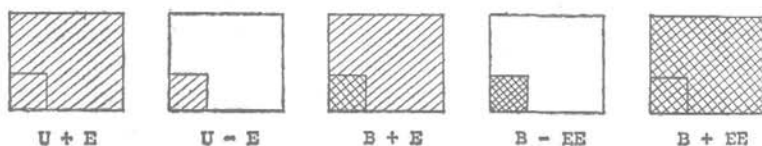
1. Hizkuntzen erabilpena familian.
2. Hizkuntzen erabilpena eskolako programetan.
3. Hizkuntzen erabilpena komunitatean.
4. Hizkuntzen egoera.

Eskola eta familiako hizkuntzak erlaziotzen baditugu, honelako egoerak sortzen dira:

1. Familia elebakarra, zeinen hizkuntza eskolan erabiltzen baita ($U + E$).
2. Familia elebakarra, zeinen hizkuntza eskolan ez baita erabiltzen ($U - E$).
3. Familia elebiduna, zeinen hizkuntzetarik bat eskolan erabiltzen baita ($B + E$).
4. Familia elebiduna, zeinen hizkuntzetarik ezein ez baita eskolan erabiltzen ($B - EE$).

5. Familia elebiduna, zeinen hizkuntzetarik biak erabiltzen baitira eskolan (B + EE).

Familia lauki txiki batez errepresentatuz, eta lauki haundi batez eskola, modu honetan eman ditzazkegu grafikoki 5 egoerok:

Eskola-programen eraketari gagozkioarik, egoera elebidun desberdinak izango ditugu, honako variableon arabera:

- Irakaskuntzan erabiltzen den edo diren hizkuntzak.
- Irakaskuntzako hizkuntzen progresioa edo eboluzioa.
- Hizkuntzen orientazioa.
- Hizkuntzen banaketa.
- Hizkuntzen aldaketa.

1. — Hizkuntza bat edo gehiago erabil daitezke:

- U programa (elebakarra edo *single medium*).
- B programa (elebiduna edo *dual medium*).

2. — Hizkuntzen eboluzioari dagokionez:

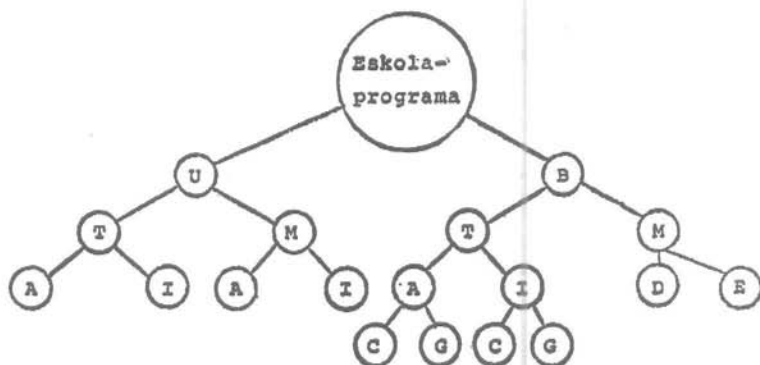
- Hizkuntza bie maila berean eusteko, mantenu edo *maintenance* programa (U):
- Transferentzi edo *transfer* programa (T), hizkuntza batetik bestera pasarazteko.

3. — Transferentzi programa batek bi jomuga desberdin edukitzea: ala nagusi den kultura asimilatzaileari amore eman (A), ala menpean dagoen kulturaren berreskuratzearen alde joka (I), hots, joera irredentista hartu.

4. — Mantenu programa batetan, modu berdinez (E=*equal maintenance*) ala desberdinez (D=*differential maintenance*) egin daiteke hizkuntzen arteko banaketa.

5. — Transferentzia, hizkuntza batetik bestera, erabatekoa (C) ala graduala (G) izan daiteke.

Bost «variable dependiente»ok eskaintzen dizkiguten aukeak kateatuz, 10 eskola-programa desberdin ditugu: UTA, UTI, UMA, UMI, BTAC, BTAG, BTIC, BTIG, BMD, BME.

Estatu baten barnean komunitate linguistiko berezi baten egoera kontutan harturik, Mackey-k beste bederatzi posibilitate bereizten ditu; baina lana ez luzatzearren, garrantzi apartekorik ez duenez gero, ez ditugu aipatuko.

9 tipo hauk aurreko 10ekin konbinatuz, 90 eskola elebidun moeta ditugu. Bidebatez, bost famili kategoriekin konbinatuz, eta errepikatzen diren konbinazioak baztertu ondoren, 250 tipo desberdin lortuko genituzke.

Hizkuntzaren egoera edo status-ari dagokionez, Mackey-k hiru maila bereizten ditu: status internazional, nazionala eta herrialdekoa. Status definitzeko, bost alderdi hauk hartu behar dira kontutan:

1. Normalizazio neurria.
2. Demografi kriterioa: mintzaleen kopurua.
3. Ekonomi kriterioa: mintzaleen errenta, populazio guztia-
ren eta P.N.B.ren (Producto Nacional Bruto) arabera.
4. Banaketa kriterioa: hizkuntza erabiltzen duten zonen ko-
purua eta hedadura.
5. Kultur kriterioa: urteko argitalpenen kopurua.

Azkenean, elebitasunaren tipologiak kontutan hartu behar du hizkuntzen arteko desberdintasuna edo *distantzia*. Distantzia hau, modu honetan defini daiteke: Ikasle batek irakaskuntzan erabil-
tzen den beste hizkuntza bat ulertzeko duen erraztasuna.

II. — Ikastoletan jarraitzen diren tipo elebidunak Mackey-ren tipologiaren argitan

Bi maila bereizi beharrean gaude: Helburu aitortuen maila eta Praxiaren maila.

a) Helburu aitortuen maila

Historikoki, haur euskaldunak eskolatzeko sortu ziren ikastolak, aukera ideologiko baten arabera. Aukera ideologiko hau, hizkuntzari eta kulturari dagokionez, irredentista izan da. Esan dezagun, baita, aukera baino gehiago aintzinjarrera bat izan dela. Historikoki, beraz, ikastolara joan diren haur euskaldunei UMI eredia eskaini nahi izan zaie: eredu elebakarduna, mantenezkoa, irredentista (UMI), eta haur erdaldunei, elebakarduna, transferentziala, irredentista (UTI).

Gero, Euskal Herriko erdal zonetan ikastolak irekiz joan diren neurrian, oharkabean edo inertziatz, goiko eredu horiei eutsi nahi izan zaie, edo ezinbestean (eta ez aukera explizito baten ondoren) beste eredu bati jarraiki zaio: Elebiduna, transferentziala, irredentista, erabatekoa (BTIC). Ikus daitekeenez, hiru tipook irredentismoa dute helburu.

b) Praxiaren maila

Errealitatean, ordea, halabeharrez, helburu aitortu horiek ez dira betetzen, eta, batez ere E.G.B.ko 2. zikloan, desplazamendu bat sortzen da. Beraz:

- Eskolaurre eta E.G.B.ko lehen urteetan: UTI / UMI / BTIC.
- E.G.B.ko azken urteetan: BTAC euskal haurrak
BMD erdal haurrak.

c) Gure egoeraren kritika

c.1 *Konstatapen batzu*

Ikastolako ikasleriaren zatirik haundiena, hasiera batetan, euskaldun haurrak baziren, gaur haur erdaldunen portzentaia azkarki haundituz doa, zenbait ikastolatan gehiengoa osatzen dutelarik. Fenomeno hau ez da Euskal Herriko hiriburuetan bakarrik eta erdal zonan ikastola asko ireki delako bakarrik gertatu. Euskal zonan ere ikastolara doazen haur erdaldunak ugarituz doaz: fenomeno hau arras nabaria da, euskaldun mintzatzaileen

portzentaia minoria izanik, irakaskuntza elebidun politika ausart baten eraginez, dinamika berri bat sortu den herrietan: Arrasaten, kasurako, eta otokorkiako, Deba Garaian.

Fenomeno honen hedaduraz jabe gaitezen, eta euskal zonako ikastoletara doazen erdal haurren kopurua ezagutzen ez dugunez, Euskal Herriko Zona Bereziatan eta Erdal Zonetan kokaturik dauden ikastolen estadistika ematen dugu:

Hiriburuak	Ikastola kopurua	Ikasle kopurua	% ikast. ikasleko guztia buruz
Donostia	16	8.765 ²	31%
Bilbo aldea + Enkartzioak	27	4.810 ¹	43%
Arabako erdal herria	10	1.367 ²	88%
Nafarroako erdal herria	12	2.247 ¹	73%
<i>Guztira</i>	65	17.189	43%

¹ Oharra: dato hauk 1977-8go ikasturtekoak dira.

² Oharra: dato hauk 1976-7go ikasturtekoak dira.

Zifra hauk, besterik gabe, aski gora mintzo dira. Ondorio gisa, eta kolpe huts emateko beldurrik gabe, esan dezakegu, Ikastoletako haur gehiengoaren lehen hizkuntza ez dela euskara, erdara baino.

Halarik ere, ikastolako haur guztien lehen hizkuntza euskara bailitzan jarraitzen dugu, ikastolako mugimenduaren lehen etapako eredu linguistikoa aplikatzen, inertzia historiko baten poderioz. Horrela gertatzen da gehiengo bat erdalduna denean, eta, are gehiago, ingurune sozio-linguistikoa guztiz erdalduna denean.

Gure ustez, egoera honek ondorio gaizto asko dakartza; besteak beste:

- Helburu aitortuen eta praktikaren arteko dekalaiia.
- Desorientabide iturburu gerta daiteke, helburuen birplan-teamendua egitea galeraziz, sozio-linguistikaren eta psiko-linguistikaren argitan.
- Irakasleen artean sorreraz dezakeen ondoeza, eta larridura aitorezina. Desorientabidearen korolariorik bat besterik ez da hau, zeren eta noraeza eta ezjakintasuna pathos sortzailerik baitira, jakina denez.
- Lehen urteetako programaketak jasaten duen desplazamendua (beherakada) E.G.B.ko azken urteetan.

III. — Euskal Herriko irakaskuntza elebidunerako proposatzen ditugun eredu desberdinak ¹

Argi gera bedi, elebitasunaren helburua bi hizkuntzak harremanetarako eta irakaskuntzarako tresna eta bitarteko bezala erabiltzea dela. Irakaskuntza elebidunaren programaketa, heziera programa batetan mamitu behar da, haurra eskolaurretik piskana hartu bere lehen hizkuntzarekin, eta gero eta modu sendoago eta egiazkoago baten bitartez bigarren hizkuntza hori eskolako ekintza eta esperientzietan txertatuz eta zertuz. Honetara, bigarren hizkuntzaren ikasketa, heziera prozesuaren osotasunean errotu behar da erabat, harremanetarako eta bizitzarako tresna egoki bilaka dadin.

Helburu hori lortu ahal izateko, ordea, hizkuntz irakaskuntzaren prozesua ezagutu eta errespetatu behar da, eta prozesu horrek eredu desberdinetara behartuko gaitu, lorpenen maila eta tokian tokiko egoera sozio-linguistikoa kontutan harturik. Horrela, zenbait programaketa ezberdinetan mamitu beharko dugun prozesu hori.

Elebitasunari dagokionez, modu honetan errepresenta daiteke Euskal Herriko irakaskuntzaren egoera grafikoki eta labur:

Erdara hutsa	Euskara gai	Ikastolak
Joera asimilazionista hutsa	Joera redukzionista	Joera irredentista hutsa

Hiru jarrera hauk muturrekoak dira, kontrajarriak, eta, esan dezagun baita, estankoak (ikastoletan aplikatzen den edo diren ereduak beste segmentoetara aplikagaitzak direlako).

Tipologia praktikoa bat definitzen hasteko, oinharritzko ideia-ardatz bezala, hauk proposatzen ditugu:

- Segmento horren birbanaketa egitea, joera asimilazionista eta redukzionistak ahal den neurrian gutxituz.
- Joera irredentista hutsari beste alternatiba batzu eskaintzea, helburu aitortuak eta praxia hurbilduz.
- Segmentoen arteko mugak haustea, lerro guztia «continuum» bat bezala kontsideratuz. Horrek esan nahi du, irakaskuntza elebidun osoa, erreala eta potentziala, besarkatu behar duela tipologiak.

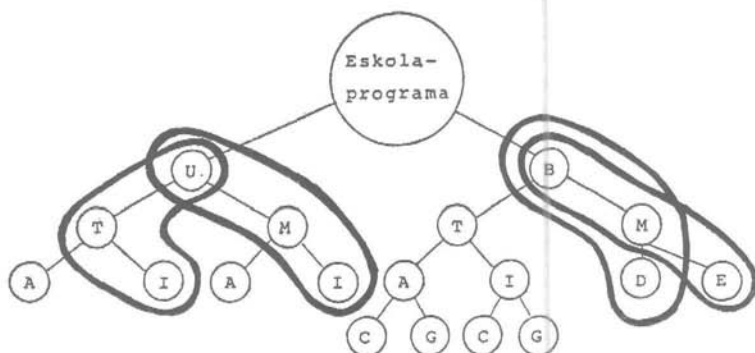
Grafikoki, eta oraindik gutxi gorabeherako mailan mugituz,

oraingo egoera errepresentatzen duen goiko lerroan, tentsio edo joera berriak sortu behar genituzke, modu honetan:

Nola defini, irakaskuntza elebidunaren eremuan agertzen diren segmentu berriak?

Aurrera jarraitu baino lehen, begirada bat eman diezaiogun Mackey-ren zuhaitzari:

Lehen hurbilpen bezala, eta praxis kontroldu batek besterik adieraziko ez diguino, lau eredu bereizten eta aukeratzten ditugu:

1. UTI/UMI Programa, biak batbera direlarik (berezitasuna izenean bakarrik datza: UTI, programa jarraitzen duten euskal haurren ikuspegitik, UMI erdal haurrenetik). D eredia deituko dugu.
2. BME programa. C eredia deituko dugu.
3. BMD programa. B eredia deituko dugu.
4. A eredia: euskara soilki gai bezala hartzen duen programa. Eredu hau ez da berez maila elebidunera heltzen.

Beste ikuspuntu batetik, eta Mackey-ren tipologia eta terminologia erabili gabe, honako lauki honetan azaltzen dugu laburki eredu bakoitzaren definizioa:

A: Haur erdaldunak eta inguru S. L. erdalduna.

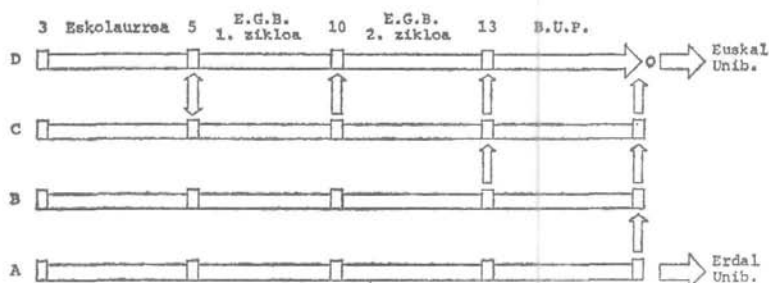
C.—3 (2) urtako haur erdaldunak. Elebidunak, baina ordara nagusi dutenak.

B: Erdara nagusi den taldeetan inguru erdalduna hiru urterako haur erdalduna.

D.— Euskaldunak. Elibidin orekatuak.
* Eredu batetik besterako aldaketa.

	A	B	C	D
E A	EUSKARAREKIKO JOLASBIDEZKO HURBILPENA	ERDARA: Nagusiki EUSKARA: Hasierako maila (Kantak-Jolasak)	ERDARA NAGUSI 25 Haur EUSKARA: Hasierako maila Oinarrizko maila EUSKARA-ERDARA: Erdiz-erdi Erabilkuntza orekatua	30 Haur EUSKARA HUTSEZ
E.G.B. I	EUSKARA: Hasierako maila	IKASGAIK ERDARAZ: Eduki nagusienak EUSKARAZ: Eduki praktikoak EUSKARA: Oinarrizko maila	* D 30 Haur IKASGAIK: Erdiz-erdi IRAKURKETA-IDAZKETA: Erdaraz 3. URTEAN Euskaraz HELBURUAK: Oinarrizko euskara Hobakuntz euskara	IKASGAI GUZTIAK EUSKARAZ: Erdara mintzatua, irakurketa-idazketa 3. URTETIK
E.G.B. II	EUSKARA: Oinarrizko maila EUSKAL KULTURA: Erdaraz	IKASGAIK ERDARAZ: Eduki nagusiak EUSKARAZ: Euskal kultura Gai praktikoak EUSKARA: Hobakuntz maila Terminologia zientifikoa	* D D EREDUAN BEZALA	IKASGAI GUZTIAK EUSKARAZ: Sakonketa Gramatikalizazioa ERDARA: Literatura Terminologia zientifikoa
B.U.P. F.P.	A TALDEAK: Hobakuntz maila B TALDEAK: Oinarrizko maila	A TALDEA: * C-D B TALDEA: E.G.B. II.eko plana jarraitu	* D D EREDUAN BEZALA	IKASGAIK Erdiz-erdi

Oharra: Lauki honetan beltzez agertzen diren terminoek eduki zehatza dute. Hain zuzen, lehen aipaturiko estudioan ematen da horietako bakoitzaren definizioa.

Beste modu batetan irudikatuz, eta lau eredu en arteko loturak eta helburu batetarantz duten norabidea, klarkiago ikus ditzagun, honako grafiko hau ematen dugu:

IV. — Ondorio gisa zenbait gogoeta

- Zenbateraino zaigu zilegi, estrategi mailan aukeratu dugun irredentismoa (hizkuntzaren normalizazioa), *hic et nunc*, taktika mailara eramatea modu orokor batez, eta hizkuntzaren programaketaren presupostu ukiezina bailitzan onhartzea? Gure kasuan eta ikastolen elebitasunari dagokionez, irredentismo hau ez ote da itsu eta iluntasun emaile?
- Zenbateraino normaliza daiteke praktikan eskola-hizkuntza (ez naiz ari textuetaz), hizkuntzarena berarena lortu baino lehen?
- Ez ote gara boluntarismo itsu batetan ari, ezinaren kontra burukadak emanaz, gauzak konpondu beharrean problemak metatzen?

Mitxelenak zera dio *Euskararen Liburu Zuria*-ren hitzaurrean: «Agian, gure artean hain errotua dagoen boluntarismoaren arriskua salatu beharrean gara, nahikunde hutsa helburuetara iristeko nahikoa bailitza». Eta aurrerago: «Gure herriak herri artean bere tokia behar duen bezala, hizkuntzak ere berea aurkitu behar du hizkuntz artean; händikeriazko menturarik gabe, iraupena eta hazkuntza segurtatzeko behar adinako tokia. Beste nonbait esan eta idatzi dudana bezala, diglosiaren purgatorioetatik ihesi goazela ez gaitzela ghettoaren infernua eror. Hizkuntza integrakuntza beste ezin bezain beharrezkoa dugu».

Nik ez dakit Mitxelenak zer ulertzen duen ghettoaz eta hizkuntz integrakuntzaz. Dena den, tabu samar bilakatzen ari zaiz-

kigun kontzeptu berez ilun horiei buruz argitasuna egitea onuragarria litzaikeelakoan nago. Bitartean, nire aldetik, hitzetik hortzera gauzak erabakitzeke asmorik gabe, gogoetagai eta galdera gisan, puntuok aurreratzen ditut:

1. Agian, irredentismo itsuaren orde, kulturbitasunaren planteamendua egin beharrean gaude, ondorio guztiekin. Edo bestela esan, irredentismoa kulturbitasuna bezala ulertu.
2. Hizkuntzaren normalizazioa ez da besterik gabe, erabat eta bapatean lor daitekeen helburua. Prozesu baten bidez lortuko dugu, lortzekotan, Eskol hizkuntzaren programaketa, beste prozesu horren arabera behar dugu planteatu, ure bakoitzean non gauden dakigularik.
3. Eskol hizkuntzaren programaketa ezin daiteke, datuok, besteak beste, kontutan hartu gabe:
 - haurtaren famili hizkuntza.
 - eskola-inguruko hizkuntz egoera.
 - hizkuntzaren beraren egoera.
 - irakaslearen prestakuntza.
 - hizkuntzarekiko gurasoen jarrera².
4. Programaketa bat baino gehiago eskaini behar ditugu, gure errealitate askotarikoari egokituak.

¹ Ondoren doazen ideiak, irakasle talde batek idatziriko «*Elebitasunari buruzko plangintza eta programakuntza orokorra*» deitu estudioan oinarritzen dira. Beronen irakurtzea gomendatzen diogu irakurleari.

² «It is vitally important to establish good relations with the parents. To present a scheme as a *fait accompli* would be to invite failure» (*Development of bilingual education in Wales*, 10 or.).

IDEAS BASE PARA LA ORGANIZACION DE
LA ENSEÑANZA BILINGÜE EN EUSKAL HERRIA
IDÉES FONDAMENTALES POUR L'ORGANISATION DE
L'ENSEIGNEMENT BILINGUE AU PAYS BASQUE

La opción de una escuela bilingüe, es, en último término, una opción política, en doble sentido: sentido ideológico y técnico. Pensamos que nuestro quehacer más urgente, en la actualidad va en un sentido técnico que

consistiría en la presentación de una alternativa pensada y adaptada a nuestra situación y a nuestro momento concretos.

Como ayuda en esta tarea, utilizamos la tipología de la educación bilingüe de Mackey. Este autor utiliza las variables siguientes: 1/ uso de las lenguas en la familia, 2/ uso de las lenguas en los programas escolares, 3/ uso de las lenguas en la comunidad, 4/ situación de las lenguas. De la inter-relación de estas variables se deducen modelos diferentes. Podemos hablar de 10 programas escolares, que combinados con los 9 tipos de las comunidades lingüísticas (no estudiados aquí), dan un resultado de 90 clases de escuela bilingüe.

En la ikastola se han seguido 5 de estos tipos, pero esta decisión ha sido más bien práctica que teórica. En realidad, la ikastola actual está sobre todo basada en los niños vascófonos, mientras que la realidad es que actualmente los niños erdaldunes, esto es, los niños cuya primera lengua es el castellano alcanzan la mayoría. En cambio, frente a esta realidad socio-lingüística, seguimos aplicando el modelo de la primera etapa del movimiento de las ikastolas.

Cara al futuro, hay que romper con la inercia histórica. Hay que preguntarse sobre la estrategia irredentista, sobre la posibilidad de llevar tácticamente a efecto la normalización del euskara. Nosotros, desde nuestro punto de vista, proponemos cuatro modelos concretos y bien diferenciados, especificando el contenido de cada modelo.

L'option d'une école bilingue est, finalement, une option politique dans un double sens: idéologique et technique. Notre tâche la plus urgente actuellement, pensons-nous, va dans un sens technique, qui consisterait dans la présentation d'une alternative, pensée et adaptée à notre temps concret.

Pour ce faire, nous utilisons la typologie de l'éducation bilingue de Mackey. Cet auteur se sert des variables suivantes: 1/ usage des langues dans la famille; 2/usage des langues dans les programmes scolaires; 3/ usage des langues dans la société; 4/ situation des langues. De l'interférence de ces variables découlent des modèles différents. On peut parler de 10 programmes scolaires, qui combinés avec les 9 types des communautés linguistiques (non étudiés ici), donnent un total de 90 classes d'école bilingue.

L'ikastola a suivi 5 des ces types: décision plutôt pratique que théorique. En réalité, l'ikastola actuelle est surtout basée en fonction d'enfants bascophones, alors qu'en fait la majorité d'enfants ont le castillan comme première langue. Malgré cette réalité socio-linguistique, nous continuons l'application du modèle de la première étape du mouvement des ikastola.

Face à l'avenir, il faut faire cesser l'inertie historique. Il faut s'interroger sur la stratégie irredentiste, sur la possibilité de mener, effectivement et tactiquement, la normalisation de l'euskara. Quant à nous, nous proposons quatre modèles concrets et bien différenciés, en spécifiant le contenu de chaque modèle.